

**Gravats rupestres
d'Andorra, l'Alt Urgell i la Cerdanya**

Jordi Casamajor i David Gálvez

Gravats rupestres
d'Andorra, l'Alt Urgell
i la Cerdanya

anem
EDITORS

anem *Calaix de sastre* 3

Gravats rupestres d'Andorra, l'Alt Urgell i la Cerdanya
© Jordi Casamajor Esteban i David Gálvez Casellas

De la present edició:

© Anem Editors, Encamp – Montellà, octubre de 2020

Edició, disseny i maquetació a cura de: Oliver Vergés Pons
www.anemeditors.com · contacte@anemeditors.com · [@anemeditors](https://twitter.com/anemeditors)

© de les fotografies: Jordi Casamajor i els seus autors o propietaris legals

DL AND.282-2020

ISBN 978-99920-65-39-6 (Anem Editors)

ISBN 978-84-122385-2-5 (Anem Editors, SL)

Imprès a GoPrinters (La Seu d'Urgell)

Tots els drets reservats. Sense l'autorització escrita dels titulars del copyright, queden prohibides les reproduccions totals o parcials d'aquesta obra a través de qualsevol procediment. Dirigiu-vos al CEDRO <www.cedro.org> si necessiteu fotocopiar, escanejar, fer còpies digitals o qualsevol ús similar per algun fragment d'aquesta obra.

Introducció

El llibre que teniu a les mans és, eminentment, un recull que vol divulgar una cultura simbòlica, figurativa i gràfica popular basada en gravats que ha estat present als nostres territoris des de temps molt reculats i, com qui diu, fins ara fa quatre dies.

El volum és principalment una selecció d'imatges, tot i que de manera puntual hem posat l'atenció també en exemples d'inscripcions formades per lletres, noms propis, paraules i frases.

L'obra és sobretot un mostrari de gravats, tot i que de manera particular hem parat esment a exemples traçats a llapis. Ens hem centrat, doncs, en gravats sobre pedra, mur o fusta via talla, incisió, repicat o abrasió. Així, la majoria de les imatges que hi veureu són inscultures del tipus anomenat *rupestre* o *petròglifs*.

Una part dels gravats estan relacionats amb cultures prehistòriques, però molts altres amb cultures, estils o moments simbòlics i artístics populars d'aleshores ençà.

Aquest llibre és un recull divulgatiu.

És un recull perquè ens hem assegurat que forneixi un bon conjunt d'exemples, variat i

molt representatiu, de la cultura iconogràfica popular dels territoris pirinencs en els quals ens hem centrat: Andorra, l'Alt Urgell i la Cerdanya. No hem buscat l'exhaustivitat.

L'obra té una vocació expressament divulgativa perquè mostra exemples de gravats que són molt poc coneguts pel gran públic o bé del tot inèdits per la majoria d'habitants d'aquests territoris, per molts dels qui tenen curiositat per les inscultures, pels interessats en cultura popular en genèric i fins i tot pels experts en gravats. Amb tot, no és l'objectiu del volum defensar noves teories ni recollir sistemàticament el corpus d'informació purament teòrica i tècnica sobre el tema.

Aquest llibre no és, per tant, un catàleg detallat amb ambició científica.

Per aconseguir reunir aquest conjunt d'imatges i d'informació paral·lela que avui posem a disposició del lector, hem hagut de recórrer a tota mena de fonts, com sol ser el cas.

La primera és òbvia: espardenyar el territori amb certa obsessió durant un parell de dècades llargues, obrint els ulls de debò i parant atenció als detalls més ínfims.

Segonament, enraonar molt amb la gent del país, guies sense els quals molts d'aquests gravats continuarien restant inconeguts del gran públic.

I, en tercer lloc i per tancar el cercle, documentar-nos de manera no menys tenaç per reunir el corpus d'informació més tècnica i científica necessari per presentar-vos uns textos explicatius suficientment entenedors (vegeu la bibliografia).

Per tant, i d'acord amb la nostra vocació divulgativa, hem fornit exemples variats de gravats dels tres territoris: de com més indrets concrets, tipologies i formats possibles millor i mitjançant bones imatges, sempre il·lustrades amb textos que busquen principalment informar i acompanyar el lector.

Volem fer esment especialment de la feina de dos pioners en l'estudi dels gravats rupestres locals que considerem mestres, a més d'agrair-los els coneixements transmesos: Pere Canturri a Andorra i Pierre Campmajó a la Cerdanya.

Quant a la nostra motivació més íntima per la recerca, la documentació i l'estudi dels gravats rupestres del nostre entorn, ha estat doble. D'una banda, l'exploració d'un retrobament i una reconnexió amb espais que creiem que sovint o bé eren de representació simbòlica i cultural amb forta càrrega espiritual o bé en mostraven ressons. D'una altra, la consolidació d'una amistat de més de vint anys que, entre molts altres àmbits, s'ha manifestat en un ferm interès

comú envers els monuments megalítics, l'estudi de les religions i els petroglifs. Aquest volum és també la nostra manera de compartir els interessos íntims i la passió amb el màxim nombre de persones. Això és, d'atansar-vos un corpus d'imatges i de símbols que un dia va contribuir a bastir la identitat comuna dels nostres territoris. Arribats a aquest punt, per tant, només ens queda fer-vos-el a mans i desitjar que us agradi.

JORDI CASAMAJOR
DAVID GÁLVEZ

ADVERTIMENT

La majoria dels gravats rupestres mostrats en aquest volum han estat descoberts per Jordi Casamajor —bé trobats per ell mateix, bé localitzats a partir d'informacions de gent del país. En tots aquests casos, ell ha estat el primer a fer-ne difusió, publicar-ne imatges i informació tècnica, estudiar-los via articles o en format audiovisual. Trobeu l'abreviació J.C. entre parèntesis als peus de foto de tots els gravats al·ludits.

Amb una única excepció, convenientment referenciada, totes les fotografies del llibre han estat fetes per Jordi Casamajor.

L'EDITOR

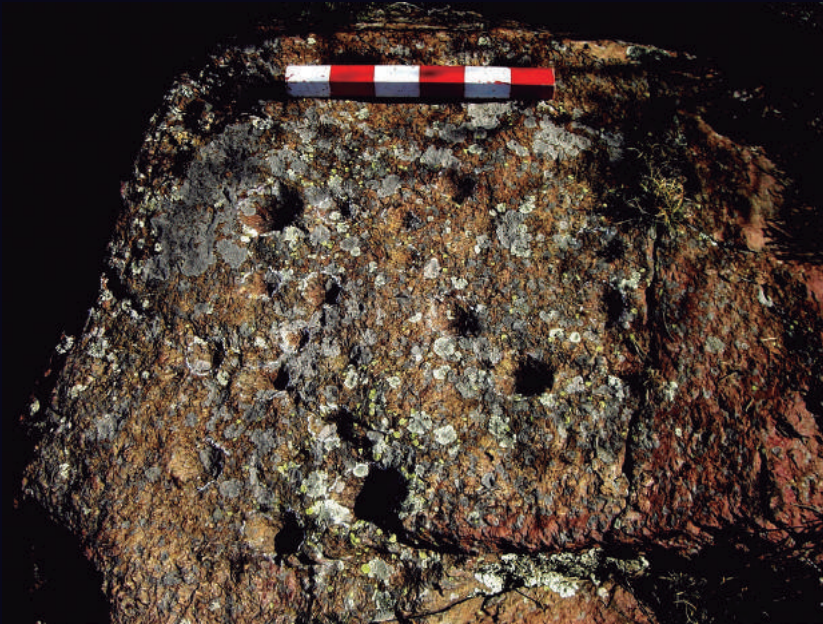
Gravats rupestres d'Andorra, l'Alt Urgell i la Cerdanya

«Aquestes obres d'art que han romàs conservades dins de les figuracions rupestres, l'expressió simbòlica de les quals és sovint tan difícil de comprendre, són totes documents religiosos, signes i figures sagrades, que hom insculpeix profundament a la pedra amb la finalitat d'implorar o rebre per llur mediació les forces divines que proporcionen vida i fecunditat.»

KURT LINDER citat per PERE CANTURRI

Calc: Bruixot de Bolvir, Cerdanya.

Exemple típic de roca situada en un lloc estratègic —en aquest cas, una collada— amb acumulació de cassoletes a Éller, Cerdanya (J.C.).

Detall de cassoletes al Roc de les Bruixes de Prats, Principat d'Andorra.

Les *cassoletes* es localitzen en gairebé qualsevol zona geogràfica, sobre tota mena de pedra —esquists, granits— de diverses formes i en diferents contextos —sobre dòlmens i menhirs o en afloraments rocosos naturals. Es troben tant en llocs comuns de pas, de llinda o de control de pastures, com en indrets remots i de difícil accés. Poden variar molt quant a mida. De vegades es troben soles, de vegades en gran profusió. Alguns cops van acompanyades de cruciformes, fusiformes, arçons o una altra simbologia.

Cronològicament, podríem dir que pertanyen majoritàriament al fris que es mou entre el neolític —*circa* 7000 aC-3000 aC— i el calcolític —*circa* 2800 aC-2200 aC.

Les cassoletes són un tipus d'inscultures representatives de la cultura megalítica i que sovint van associades, com ja s'ha apuntat, als seus monuments. Se'n poden trobar tant en dòlmens com en menhirs. En el cas dels dòlmens, les més comunes són les cassoletes gravades sobre la tapa o coberta. Amb menys freqüència poden ser a la cambra dels monuments funeraris, és a dir, a la cara interior dels ortòstats.

Les interpretacions sobre els usos que les cassoletes podien haver tingut en el context en què van ser insculpides són múltiples.

Una teoria lliga la situació dins l'orografia d'alguns afloraments o blocs petris que contenen cassoles amb el context paisatgístic on es troben: llocs amb vistes privilegiades que potser van ser de control de pastures o d'accés de territoris, per exemple.

S'ha proposat, també, que les cassoles serien mapes que representarien llocs relacionats amb l'aigua: abeuradors, basses... Aquí, els reguerons sovint associats a les cassoles podrien localitzar rius, afluents i corrents. Aquesta teoria que afirma que són mapes d'indrets on es pot trobar aigua se sustenta en el fet que alguns blocs petris amb cassoles són situats en llocs privilegiats des dels quals es pot contemplar el paisatge potencialment representat. Aquests casos específics se solen relacionar amb cultures pastorals.

També s'ha especulat si les cassoles no eren senyalitzacions de caràcter tribal que marcarien camins i vies o límits i espais funeraris i sagrats. En aquest últim sentit, les cassoles podrien haver estat marques d'un procés litúrgic o el resultat de rituals que haurien tingut per finalitat, justament, dotar els espais inscrits d'un valor sagrat o, simplement, constatar el caràcter sagrat previ del lloc.

S'ha pensat igualment que les cassoles serien representacions del firmament o mapes celestes.

Detall de gran roca isolada amb cassoletes i cruciformes a Gréixer, Cerdanya (J.C.).

Exemple característic de roca isolada de granit amb gran profusió de cassoletes a les Empardines, Enveig, Cerdanya.

Conjunt amb acumulació de cassoles, reguerons i cruciformes a la Collada del Moro de Viliella, Cerdanya.

Dolmen del Cap del Bosc del Gascó, amb cassoles a la coberta, a Castellbò, Alt Urgell.

Una altra línia interpretativa proposa que les cassoles servien com a dipòsits d'ofrenes. Aquesta idea podria funcionar en alguns contextos, però hauria de ser descartada en el de cassoles inscrites en plànols verticals.

Alguns experts proposen la hipòtesi que les cassoles són instruments per comptar o registrar. Tenint en compte la complexitat de realitzar cadascuna de les incultures, s'entén que no es tractaria d'una comptabilitat qualsevol, sinó d'una de prou transcendent perquè qui la feia volgués assegurar-ne la permanència.

Posats a especular sobre les cassoles com a registres, es podrien relacionar amb el nombre de rituals duts a terme en l'indret concret? I en cas que sí, de quina mena de rituals parlaríem? De fertilitat? Podrien tenir a veure amb ritus d'iniciació —o naixements— o ritus funeraris —o morts— de membres del grup?

Són, les cassoles, les marques d'un calendari que ara no sabem interpretar?

No es pot oblidar tampoc la teoria que les associa, en contextos concrets, a una funció lúdica —i aquí no es pot descartar del tot la idea d'un joc sacralitzat.